

ukidanje »javne kulture« modernih industrijskih društava

Donald Horne: THE PUBLIC CULTURE, The triumph of industrialism, Pluto Press, London/Sidney/Dover New Hampshire, 1986.

ana dević

Na listi knjiga koje bismo ovom prilikom predložili za prevodenje i nudeњe našem tržištu sociološke, političke i ekonomske literature, te i široj javnosti, je bestseller vodećeg australijskog poznavaoца medija, sociologa-komentatora kulture i političara Donalda Horne. (Horne je svetsku slavu stekao knjigom »Veliki muzej«,* u nas takođe neprevedenom)

»Bio sam toliko šokiran sadržajem natpisa na jednoj tabli u jednoj zemlji koju sam posećio, da sam to morao zapisati. Tamo je stajalo: «Ima samo jedan put do istine. Njegovi kameni — medaši su: poslušnost, marljivost, poštenje, red, čistoća, suzdržanost, istina, žrtva i ljubav prema otadžbinu». Mesto na kojem sam ovo video bio je administrativni blok koncentracijskog logora u Dahu. (D. Horne, 1986. op. cit.)

Ovaj citat — slogan totalitarne političke »poezije« bio je jedan od podsticaja D. Horne da svojoj najnovoj knjizi »Javna kultura — triumf industrijalizma« osnažuje svoju ranije nagoćeštu tezu, koju bismo mogli sažeti u sledeći »argument« i pitanje: *Kako je moguće da se u naoko toliko politički/ideološki različitim društima, poštuju iste vrednosti?*

Autor nam, slikovito »kadrirajući« istorijske pozadine svake pojedine kulturno-moralno-političke vrednosti modernih industrijskih društava, želi dokazati da su i u kapitalističkim zapadnim društвима, kao i u onim na Istoku, dominantne vrednosti društva — vrednosti »industrijalizma«.

Industrijalizam, nova kultura XX veka, ne-ma precedenata u istoriji ljudske materijalne i nematerijalne proizvodnje, niti dugu istoriju sociološko-ekonomske misli koja se ovim kulturnim fenomenom bavi. Govoreći o lažnoj samopercepciji moralnih i kulturnih vrednosti gradskih društava, Horne se rudovodio »novom levom« marksističkom školom sociološke misli, u koju bismo ubrojali više ne tako mlađe Raymond Williamsa (1979, 1981), Waltera Benjamina (1986), Arnolda Hausera (1974), potom Daniela Bella (1976), Michaela Harringtona (1983) itd.

»Sahranu svih božjih vrednosti« (da parafriziramo M. Harringtona, op. cit.) Donald Horne izvodi postupno, nanizavanjem jednog na drugi »mitova« industrijskih društava, čiju lažnu apolitičnost kritikuje, a surovi manipulativni potencijal otkriva. Ograničavajući se naoko na skromnu želju da govori o dve »opsednutosti« društava XX veka: opsednutosti svojinom i opsednutosti »istraživanjem«, Horne temeljno i argumentovano »nazubljuje« mitske utvrde, jednak nedodirljive i u kapitalizmu i u socijalizmu. Dve pomenute opsednutosti su za autora strogo povezane jedna sa drugom. U kapitalističkom društvu privatna se, odnosno privatno (državna) svojina ne može tretirati sa isključivošću koju navodno traži nauka u XX veku — naš »udžbenički« vešt preduzima — kapitalista je gotovo muzejski relikt, a ogromni vojni i korporacijsko-državni budžeti bivaju kontinuirano dodeljivani pojedinim granama industrije i njihovim carstvima reklamne umetnosti u kojima »industrije svesti« — kulture za svakoga, zauzimaju sve važnije i važnije mesto. »Vlasniči« javne kulutre u socijalističkim zemljama su država, odnosno društvo, koji kreiraju globalnu kulturnu politiku, opet potpomognutu medijskom mašinerijom da to bude kultura za svakoga. Tako, zaključuje Horne, kroz svoju političko-moralizatorsku (manje ili više

»upakovani«) retoriku, kroz svoju muziku, televiziju, društvo konstruiše svoju javnu kulturu. I na Zapadu i na Istoku država koristi svoju moć kontrolisanja medija da bi svakodnevno nametala svoje vrednosti.

Dalje, opsednutost korisnošću neutralnog naučnog istraživanja je druga fascinacija svih društava ovog veka. U tradiciji zapadne misli o naučno-korisnom radu duga je istorija induktivnog metoda, koji se preporučuje i u svojoj XX-vekovnoj varijanti. Briljantno splićući tradicije zapadne teorije/filosofije ljudskog rada sa praksom modernih transnacionalnih preduzeća, Horne nam dokazuje kako je u svim društвимa zaživela teza da samo do maksimuma suženo polje istraživanja može doneti društveno korisni rezultat. Slepilo se iz dana u dan sve uspešnije zagreve medijskim sadržajima — čak i »umetnička kultura« ne beži od iscepkanosti životnih prizora, odnosno nejedinstvenosti života. Stoga, ako uposteši ima smisla baviti se istraživanjem medija, to samo utoliko što moramo pronaći smisao sadržaja koji oni prenose, njegovu manipulativnu magiju, te, kako kaže Michael Real (1977), mora se imati barem neka uopštena teorija o načinu na koji se uobičavaju »realnosti« savremenih društava. To je istraživanje koje Donald Horne zagovara, skoro do kraja knjige to ne priznajući.

Govoreći o dominantnim mitovima modernih industrijskih društava, Horne se približava, odeljak sa deljkom, svojoj definiciji »javne kulture«. U prvom našem shvatanju javne kulture, videli smo je kao onu skupinu vrednosti koja može pokrenuti (aktivirati) dominantne mitove društva. Izrazima kao što su »ikona«, »legenda«, »ritual«, Horne ravnopravno dodaje »festival«, »film«, »foto« i »vest«. Briljantno poredeći mit-mejkere sa belim krvnim zrcima (koja se sijure na mesto gde zazjapi rana — neочекivani dogadjaj), Horne nam pokazuje kako svet više ne može biti onakav kakav uistinu jeste: svet je ili fotografija, ili kadar, ili propagandna poruka.

Javna kultura kao opasnost za čoveka, kao dehumanizujuća sila, dalje se u tekstu definiše i kao (prema izrazu B. Bledsteina, 1976) »kulturna profesionalizma«. Horne se ovde nastavlja na tezu Maxa Webera o tome da još od XVIII veka, od doba prosvetjenosti, pa zatim i prvih ustavnih država, »red i norme«, sve izdetaljisaniji, postaju glavne legitimizirajuće snage u svakom društvu, dobijajući na magiskoj svojoj moći (što su više od smrtnika »udaljene«, odn. »neutralne«). Horne dalje zaključuje, da po svojoj rastućoj tražnji za eksperimentima, poveriocima, komercijalnim umetnicima, društvo se približava idealnom političkom prostoru u kojem se više ne pokoravamo vladaru dvorca, nego dvorcu samom.

Svaki od nabrojanih rastućih defekata industrijskih društava Horne potkrepljuje posebnim pričama o »mitovima« rase, nacije, pola, umetničkog genija, apolitičkog rada itd. Drugim rečima, govori nam o nečemu što bismo mi nazvali XX-vekovnim videnjem otudenja u međunarodnim razmerama — otudenje je sada možda samo istorijski ukorenjeno u siromaštu radnika, ali u sistemu u kojem je religija tehnologija, apolitički dogmatizam — bivša religija, otudenje je novo »kulturno okruženje« kako srednjih klasa tako i sve malobrojnih na Zapadu »plavih okovratnika«. Horne sa dubokim humanističkim angažmanom ruši mit o materijalnim dobrima koja poboljšavaju društvenu svest; dokazuje da se ovaj san pretvorio u javu u kojoj se masovno proizvode trivijal-

nosti za potrebe duhom odsutnog, »obeždušenog« auditorija.

Drugi deo-svoje studije: eseja o trulim temeljima svih naslednih i razvijanih sistema vrednosti, Horne posvećuje potrebi za stvaranjem, »novih mitova«, kojima se po njegovoj zamisli trebaju baviti »novi intelektualci — kritici kulture«. Dolazimo ovde do najsažetijeg i najangazovanijeg Horneovog tumačenja javne kulture: javna kultura je ograničena skupina predstavnika i predstava društvene realnosti, ograničenje nego što sama egzistencija jeste. Tako, možemo zaključiti, primenjujući tezu ravnopravno i na primere iz našeg društva — umetnosti nije (kako bi moralno biti) radnička jer je radnici stvaraju, već je takva ako se stvara o radnicima. Ili, drugi primer, iz disidente kulture Istočne Evrope — sve doskora (a u nekim zemljama i sada) ova živa, angažovana kultura nije bila ni obuhvatana referencama o kulturi datim u toj zemlji.

.Kako skupa sa Donaldom Horneom imamo želju da počnemo sastavljati, kup po kup, nove mitove, to u tom naporu možda bi trebalo da idemo i tako daleko da ukinemo i svoje privilegovane statuse »intelektualaca«. Ili da svi to postanemo, ali svi vrednujemo sadržaj svoje aktivnosti (ako je samoupravna, takva bi trebalo da bude i na radu i izvan radnog mesta). Kakvi bi morali biti ti novi »vitezovi — pisci Deklaracije kulturnih prava? O tome na kraju našeg širokog osvrta. Sada o samoj Deklaraciji.

Treba verovati da Deklaracija kulturnih prava mora biti zadatak ili posao čitavog datog društva. San o pretvaranju života u umetnost bi značio da pre planiranja kulture od strane države, mora postojati politika umetničke participacije (kao dimenzija i političke participacije) sa nivoa najmanjih zajednica. Na ovom nivou, ni »visine« muzejske, rafinirane umetnosti ne bi se činile nedostiznim za razumevanje među stanovnicima zajednice. Ono što Horne želi da se razume jeste da dokle god javna kultura bude iz svojih sadržaja izuzimala ove »kubove« najrazličitijih nivoa ljudskog umetničkog organizovanja, ne može biti reči o ekonomskoj, ili političkoj, ili kulturnoj emancipovanosti ljudi (a pogotovo žena, ne-bebih rasa ili drugih, u sadašnjoj mitskoj organizovanosti sveta, »nekonkurentnih« grupa).

Koji bi se postojeći mitovi mogli zadržati i biti od koristi za prestrukturiranje vrednosti industrijalizma? Ni jednog časa ne zaboravljujući na svoju svetsku misiju i odgovornost (je li to onaj »kritik kulture«?), Horne navodi kao moguće braniće nove kontra-kulture: mit o nacionalnom identitetu (»da bi saznanje o sebi kao kosmopoliti bilo iskreno i istinito, mora se prvo biti duboko nacionalan: ovo valja razmeti prvenstveno kao svest o svojoj multikulturalnosti«). Drugi je mit (tolikо puta kompromitovan, da se mora razumevati kao prvi put): o »liberalnom humanizmu«, posmatranom ne kao povezanom sa konceptom svojine, već sa humanosću ne-tržišno motivisane saradnje medju ljudima. »U tom smislu«, — kaže Horne na samom kraju svoje knjige, — »i Mrks je bio liberalan«.

Ne možemo a da ne završimo ovaj prikaz vizijom o nosiocima budućeg ravnometernog kulturnog razvoja, kako ga vidi D. Horne. Prethodnice njegovog shvatanja uloge umetnika jesu radovi o nosiocima »ne-affirmativne« kulture (Herbert Marcuse, 1969), »novog socijalističkog realizma« (Dallas W. Smythe, 1977), te o recipijenima i/ili proizvođačima umetničkih dela Waltera Benjamina (1986).

Oni koji bi morali načiniti prve smeće predloge za opozicione i alternativne kulturne akcije moraju posedovati sposobnost objektivnog distanciranja i spekulativnu imaginaciju, ironiju i dosetljivost. U takvoj jednoj novoj teoriji (čiji je deo i već tradicija, nesumnjivo i Donald Horne), hipotetične amplitude teorijskog uživljavanja u promenljive »realnosti« nikada neće biti delom kakvog smrznutog kulturnog ili političkog establišmenta.

* D. Horne (1984): »The Great Museum«, London: Pluto Press 1984.

* »Realnosti« su za Hornea tek šala na račun lažnih velikih vrednosti zapadnih i većine drugih, svetskim tržištem preobraženih zemalja — to su »mitovi« o rasi, polu, naciji, umetnosti, političkoj slobodi, koje on korak po korak raskrinkava. »Realnost« je dakle ovde ništa drugo nego mit.